

Suomen murteiden tallentamisesta uusin teknillisin apukeinoin (äänilevykojeen ja magnetofonin avulla)¹

Vuonna 1938 — siis 18 vuotta sitten — Kotikielen seura ryhtyi yhteistoiminnassa Sanakirjasäätiön kanssa tallentamaan suomen murteita äänilevyille. Pyrkimyksenä oli saada äänilevytallenteita kaikista niistä murteista, joista Sanakirjasäätiö oli keräyttänyt ns. täydelliset murreosanastot. Levytystä suoritettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talon 4:nnessä kerroksessa Kansatieteellisen Filmin studiossa. Haastattelijoina toimivat tavallisesti a.o. suursanastajat, jotka toivat studioon haastateltavaksi jonkun kielenoppaansa.

Sodista huolimatta suunnitelma onnistuttiin toteuttamaan melkein kokonaan, niin että v:een 1944 mennessä Kotikielen Seuran äänilevyarkistossa oli tallenteita n. 25 pitäjän murteesta, kustakin keskimäärin tunnin äänilevyt.

Vuoden 1944 jälkeen Kotikielen Seura ei ole jatkanut murteitten tallentamista äänilevyihin tai magnetofoninauhaan, eikä suomen kielen tutkimuksen piirissä muutenkaan sen jälkeen ole suoritettu nauhoitusta — muutamaa yksityistä yrittäjää lukuunottamatta. — Kotikielen Seuran levyt on deponoitu SKS:n Kansanrunousarkistoon.

Suomen murteiden tallentaminen on Kotikielen seuran levytystyön lakatua ollut toistakymmentä vuotta kokonaan SKS:n Kansanrunousarkiston varassa — aivan toisin kuin esim. Ruotsissa, jossa meidän Sanakirjasäätiötämme vastaava laitos Landsmålsarkivet johtaa suurisuuntaista ja erittäin määrätietoista murteiden tallentamista.² Kansanrunousarkiston varhaisimmat

¹ Kotikielen Seuran vuosikokouksessa 14. 3. 1956 pidetty esitelmä.

² Ehkä on hyödyllistä meilläkin tietää, kuinka paljon naapurimaassamme Ruotsissa on murteita tallennettu äänilevyille ja -nauhoille. Seuraavassa lueteltavat tiedot on minulle ystäv. hankkinut dosentti Gösta Holm (Upsalasta).

Murteita tallennetaan Upsalassa ja Lundissa olevien Landsmålsarkivetin osastojen toimesta. Nauhoitukset on yleensä siirretty levyille. Upsalassa on n. 7.000 murrelevyä (joista 400 levyä lappia), yhteensä n. 1.435 tuntia. Lundissa on n. 1.500 levyä eli n. 300 tuntia. Tallenteet jakautuvat melko tasaisesti kautta Ruotsin alueen. Ruotsissa on n. 3.000 kirkkopitäjää, joista kuitenkin monet ovat hyvin pieniä (vain 100—200 asukasta). Kaikki nämä pikkupitäjät eivät ole tallenteissa edustettuina. Etelä- ja Keski-Ruotsissa kaksi tai useampikin pitäjä muodostaa kihlakunnan; Landsmålsarkivetin pyrkimyksenä on saada edustavia tallenteita jokaisesta kihlakunnasta, mutta tätä päämäärää ei ole vielä kokonaan saavutettu. Pohjois-Ruotsista on tallenteita useimmista pitäjistä. — Osoituksena siitä, millaista mielenkiintoa sivistysystävällinen Ruotsin valtio osoittaa oman kielensä tallentamiseksi, mainittakoon joitakin summia Landsmålsarkivetin nauhoitus- ja levytystoiminnan budjetista viime vuodelta: äänitysauton kulut, levyjen ja nauhojen osto, matkat 1.260.000 mk (20.000 kr), tallennearkiston hoitajan (joka myös johtaa kentällä suoritettavan äänityksen) vuosipalkka 1.449.000 mk (23.000 kr). Tämän lisäksi seuraava menoerä jaettuna neljän vuoden osalle: uusi äänitysauto, tarvikkeiden osto ja huoneiston sisustus yht. 2.142.000 mk (34.000 kr), eli kunkin vuoden osalle 535.500 mk. Landsmålsarkivetin Upsalan osasto sai viime vuonna käytettäväkseen siis yhteensä 3.244.500 mk (51.500 kr). Lundin arkiston viime vuoden äänitysbudjetti oli paljon pienempi, ehkä n. 315.000 mk (5.000 kr). Yhteensä koko Ruotsissa murteiden tallentamiseen käytettiin v. 1955 n. 3¹/₂ miljoonaa markkaa.

levyt ovat v:lta 1937, siis vähäistä vanhempia kuin Kotikielen Seuran ensimmäiset murrelevyt. Sen jälkeen on Kansanrunousarkiston taholta tehty työtä jatkuvasti, sota-aikoinakin, ja viime vuosina yhä kasvavin tuloksin. Kansanrunousarkisto sai ensimmäisen magnetofonin v. 1951 — nyt sillä on niitä neljä — ja oman äänitysauton v. 1952.

Tekemieni perin summittaisten laskelmien mukaan Kansanrunousarkistossa on — Kotikielen Seuran deponoimat murrelevyt mukaanluettuna — n. 200 tuntia levyille ja nauhalle puhuttua suomen kieltä — ja tämän lisäksi tietysti suuret määrät lauluja ja kansanmusiikkia.

Kansanrunousarkiston tallentamistyön tavoitteet eivät tietenkään ole samat kuin kielen tutkijan. Aina 1940-luvulle saakka (pikalevyjä käytettäessä) Kansanrunousarkiston toimesta ei pyritty tallentamaan »mitään sellaista kansanperinnettä, jolla ei ole merkitystä esitystaidon näytteenä» (Lauri Simonsuuri Virittäjässä 1949 s. 127).³ Sen jälkeen kun Kansanrunousarkisto on saanut työvälineikseen käteviä nauhamagnetofoneja, on tallennettu paljon sellaistaakin kansanperinnettä, jolla ei ole merkitystä pelkästään esitystaidon näytteenä.

Kansanrunousarkiston levy- ja nauha-arkisto palvelee mitä suurimmassa määrin myös kiellemme tutkimista. Tavallisesti on nim. niin, että hyvä perinteen muistaja ja kertoja puhuu samalla hyvää murretta. Suomen murteiden tallentamisen kannalta on erittäin arvokasta, että Kansanrunousarkisto on viime vuosina tarkoituksellisesti kiinnittänyt huomiota siihen, että tallenteet ovat myös kielennäytteitä, ja siksi ollut yhteistoiminnassa yliopiston suomenkielen opettajien ja Sanakirjasäätiön virkailijoiden kanssa, niin että heitä on ollut nauhoitusmatkoilla murreasiantuntijoina (Rapola, Hakulinen, Nirvi, Ruoppila).

Siitä että näinkin paljon suomen murteita on äänilevyille ja ääninauhalle pelastettuna, on kiellemme tutkijain ja muiden asianharrastajien kiittäminen SKS:n Kansanrunousarkistotoa ja sen taitavia tallentajia Jouko Hautalaa ja Lauri Simonsuurta, jotka kahteen mieheen ovat tehneet tätä erittäin vaivalloista, monessakin mielessä sangen epäkiitollista työtä lähes kaksi vuosikymmentä.

Meillä Suomessa SKS:n Kansanrunousarkisto sai viime vuonna nauhoitustyötänsä varten varoja vajaat 6 % tästä, eli 200.000 mk, mikä summa dos. Hautalan ilmoituksen mukaan kuitenkin oli nyt suurempi kuin minään aikaisempana vuonna saatu määräraha.

³ Vielä vuonna 1954 Kansanrunousarkiston johtaja Jouko Hautala kirjoittaa, että äänilevytysten ja -nauhoitusten »tarkoituksena on ollut mahdollisimman monipuolisen ja mahdollisimman monia eri alueita edustavan elävän kansanperinteen esitysnäytteitä sisältävän kokoelman hankkiminen vielä viimeisellä mahdollisella hetkellä arkiston käsikirjoituskokoelmien täydennykseksi» (Suomalainen kansanrunoudentutkimus s. 393).

2.

Vieressä näkyvään karttaan on merkitty ne pitäjät, joista Kansanrunousarkistossa on tallenteita. Mustalla peitetyistä pitäjistä on tallenteita n. 50 minuuttia tai 1 tunti sekä yli sen (eniten Ilomantsista, josta on 16 tuntia), poikkiviivoituksella merkityistä pitäjistä on vähemmän, tav. 15—30 minuuttia.

Mutta ei ole mitenkään syytä väittää, että karttaan merkittyjen pitäjien murre nyt olisi tallella, niin talletettu, ettei sinne nauhoitusta suorittavalla kielentutkijalla enää olisi asiaa. — Tässä tulee mieleen eräs toinen kartta, kartta joka on liitettyä Virittäjän v. 1883 ilmestyneen ensimmäisen vuosikerran alkuun. Se on »Tutkittujen suomenkielen murteiden kartta», jossa »punainen karva merkitsee tutkittua alaa». Siinä on 14:llä vuoteen 1883 mennessä ilmestyneellä murteentutkimuksella saatu peitetyksi — itäkarjalaismurteet mukaan luettuna — ehkä hiukan pienempi ala kuin tässä meidän karttasamme. Nyt, v. 1956, me sanomme, että tuon kartan osoittamat murteet eivät meidän käsityksemme mukaan suinkaan olleet tuolloin valmiiksi tutkittuja. Samoin tullaan varmasti sanomaan, että tämän meidän karttamme nauhoiteiksi osoittamat murteet eivät vuoteen 1956 mennessä olleet lähestulkoonkaan riittävästi tallennettuja — ja senhän me voimme rehellisesti tunnustaa jo nyt.

Tallenteiden jakautumista esittävästä kartastamme voimme lukea esim. seuraavia huomion arvoisia asioita:

Ylivoimaisesti parhaiten tallennetut murteet ovat keskipojalais-
set murteet, eli suunnilleen Perhosta Haapavedelle ja tältä linjalta rannikolle tai Pohjanmaan ruotsalaisatukseen. Melkein jokaisesta tämän alueen pitäjistä on nauhoitteita tai murrelevyjä. Lähes yhtä hyvin on tallella Etelä-Pohjanmaan murre ja siitä vaikutuksia saaneet murteet Ylä-Satakunnan pohjoisäärellä Merikarvialta Kihniölle. Hyvin tallennettu pieni alue on Jämsän-Korpilahden murre. Runsaanlaisesti tallenteita on myös lounaismurteiden länsiryhmästä Rymättylästä Luvialle, edelleen kaakkoishämäläisistä murteista, ja taas Kainuun murteista Valtimosta, Sotkamosta ja Kuhmosta Kuusamoon.

Vähän tai ei lainkaan tallennetuiksi karttamme osoittaa esim. seuraavat murteistot:

Kaakkoismurteiden länsiryhmä Virolahden—Miehikkälän—Luumäen linjalta itään. Sieltä ei ole tallenteita ollenkaan. Kaakkoismurteiden itäryhmästä on vain Sakkolan 50 minuuttia ja Raudun puolituntinen sekä kuutisen tuntia Parikkalan ja Saaren pitäjien hyvin savonsekaista murretta.

Laaja-alaista pohjoispojalaisen murteiden aluetta Raahen—Vihannin—Rantsilan linjalta Ranuulle edustavat vain Hailuodon äänitteet.

Lounaismurteiden itäryhmästä ei ole muuta kuin Perinön murteesta v. 1939 tehdyt murrelevyt ja Suomusjärven nauhoitteet v:lta 1953.

Hämäläismurteet ovat — eräitä enemmän tai vähemmän periferisiä alueita lukuunottamatta — Hattulan, Tyrvään ja Hämeenkyrön tallenteiden varassa. Esim. koko alue Urjala—Kalvola—Padasjoki—Virrat on kartassamme valkoinen.

Tällainen yleiskuva suomen murteista tehtyjen tallenteiden jakautumisesta ei olisi mitenkään huolestuttava, ellemmme tietäisi, että laajoilla alueilla ns. vanha murre on aivan katoamaisillaan. Suurimmassa vaarassa ovat kaakkoismurteemme ja niihin liittyvät Inkerin murteet. Vielä nyt olisi mahdollisuuksia pelastaa ääninauhaan hyvää kaakkoismurretta ja ainakin hyvää savakkomurretta, mutta nämä mahdollisuudet vähenevät jyrkästi vuosi vuodelta.

Kovin paljon paremmin ei ole vanhan murteen säilymisen laita esim. eräissä hämäläismurteissa. Pari puhuvaa esimerkkiä: Kiertelin viime syksynä laajaa, 12 tuhannen ihmisen asumaa Kangasalan pitäjää etsiäkseni hyviä murteenpuhujia. Apunani oli kirkkoherranviraston antama luettelo 70 vuotta täyttäneistä vanhuksista — nuorempien luokse ei Hämeen rintapitäjissä kielen tutkijan juurikaan kannata poiketa nauhoitustarkoituksessa. Luettelosta oli poistettu sellaiset henkilöt, jotka olivat muualta siirtyneet Kangasalle, ja sellaiset joiden tiedettiin olevan joko osittain yleiskieltä käyttäviä (niinkuin esim. kunnan asioissa paljon mukana olleet isäntämiehet) tai muuten — esim. henkisen vajavuuden, puhevian tms. syyn takia — olevan tarkoitukseeni kelpaamattomia. Loppujen luona kävin. Tulos oli seuraava: löysin kolme vanhan murteen puhujaa, sellaista joiden kielessä vielä esiintyi mm. sekin tuntomerkki, että yleiskielen *d*:n vastineena oli *l* (*solassa* 'sodassa', *kahleksan* 'kahdeksan'). Vanhin heistä oli syntynyt v. 1871 ja muut kaksi v. 1876, siis tänä vuonna 80 vuotta täyttäviä hekin. Neljäskin oli, mutta tämä 88-vuotias vanhus oli syntynyt Oriveden Enokunnassa ja muuttanut Kangasalle naimisiin mentyään, joten hänen murteensa oli yhtä hyvin Orivettä kuin Kangasalaa. Näiden 3—4:n — voimme sanoa: yli-ikäisen — henkilön varassa on siis hämäläismurteiden keskeisimpiin kuuluva murre.

Tai kuinka on Viljakkalan erittäin mielenkiintoisen *moo, pee, ällä* -murteen laita? Sitä puhuu puhtaana enää tuskin kukaan muu kuin 83-vuotias Pauliina Säkki, Sanakirjasäätiön ahkera avustaja 20 vuoden ajalta.

3.

Kansanrunousarkiston levy- ja nauhatallenteet on kieleemme tutkimus jättänyt jokseenkin kokonaan hyväkseen käyttämättä.

Syyinä tähän on ennen muuta se, että Kansanrunousarkiston tallenteista

ei ole olemassa edes ylimalkaan litteroituja tekstejä. Tavoitteena olisi kuitenkin pidettävä, että ainakin parhaat nauhoitteet suomen kielen tutkijoiden toimesta tai heidän opastuksellaan litteroitaisiin — vaikkapa karkeastikin.

Tämä ei ole mikään mahdoton, epärealistinen ajatus.

Niinkuin edellä mainitsin, laskelmieni mukaan Kansanrunousarkistossa on tällä haavalla n. 200 tuntia puhetta tallennettuna. Summittaisen arvion perusteella tästä ehkä noin neljännes on murteentutkijalle kelpaamatonta tai heikkoa ainesta. Jäljellä on siis 150 tuntia puhetta.

Kuinka paljon yhden tunnin nauhoitteen purkaminen eli litteroiminen vie aikaa? Omien kokemusteni perusteella olen laskeskellut, että mikäli nauhoitus on ollut teknillisesti vähintään tyydyttävää, mikäli murteenpuhujan ääni ei ole ollut kovin epäselvä, mikäli murre on ollut muutenkin tuttua ja — mitä pidän suuresti helpottavana tekijänä — mikäli itse on nauhoituksen suorittanut t. ollut sitä suorittamassa, niin tunnin puheen litteroi 20—25 tunnissa. Näin, jos on kysymys äidinkielestä ja karjala-aunuksesta. Lyydiläisnauhoitteiden litteroiminen on minulta vienyt enemmän aikaa. Samansuuntaisia ovat olleet esim. professori Nirvin kokemukset. Kiihtelysvaaran tallenteet eivät vieneet häneltä läheskään niin paljon aikaa kuin inkeröismurteet. Prof. Erkki Ikonen kertoi, että 7 tuntia käsittävän Inarin lappalaisten nauhoitteen karkealle transskriptiolle purkaminen vei häneltä vv. 1952—54 aikaa ehkä kolmisensataa työtuntia.

Jos nyt näiden kokemusten perusteella laskemme, että murretta hyvin tunteva pystyy tunnin nauhoitteen litteroimaan karkeahkalle transskriptiolle 25 tunnissa, niin Kansanrunousarkiston koko 150 tunnin tallennemäärän litteroiminen merkitsisi 3 750 työtuntia. Jos muutamme tämän 4-tuntiseksi työpäiviksi, saamme tulokseksi vähän yli 900 työpäivää, siis — käsittääkseni — ei mikään tavaton määrä.

4.

Edellä esittämäni havainnot antavat aiheen seuraaviin johtopäätöksiin:
Ensiksi: Suomen murteiden nauhoittamista olisi jatkettava tähänastiseen verrattuna moninkertaisella vauhdilla.

Toiseksi: Tallenteiden litteroiminen olisi pantava käyntiin.

Pitäisin näitä kahta asiaa suomen kielen tutkimuksen a j a n k o h t a i s i m p i n a tehtävinä. Toivon, että edellä esittämäni näkökohdat saavuttavat ymmärtämystä suomen kielen tutkijoiden ja muiden asianharrastajien piirissä.

Über die Aufzeichnung der finnischen Dialekte mit neuen technischen Hilfsmitteln (Phonograph und Magnetophon).

Seit annähernd zwanzig Jahren werden finnische Mundarten auf Grammophonplatten und Magnetophonbändern aufgezeichnet. Die Vereinigung der Erforscher und Studenten der finnischen Sprache, die »Kotikielen Seura« (Gesellschaft für die Heimatsprache) begann im Jahr 1938, die finnischen Dialekte in Zusammenarbeit mit dem Zentralarchiv der finnischen Mundarten, der »Sanakirjasäätiö« (Wörterbuchstiftung) auf Grammophonplatten aufzunehmen. Es bestand der Plan, Grammophonplatten von allen denjenigen finnischen Dialekten anzulegen, von denen geschulte Stipendiaten der Wörterbuchstiftung sog. vollständige Dialektwörterverzeichnisse gesammelt hatten (durchschnittlich 30.000—40.000 Wortaufzeichnungen). Als Befragter fungierten gewöhnlich die betreffenden Stipendiaten, und die Plattenaufnahme wurde im Haus der »Suomalaisen Kirjallisuuden Seura« (Gesellschaft für Finnische Literatur) im Studio für volkskundliche Filme durchgeführt. Trotz den Kriegen wurde der Plan auch fast ganz verwirklicht, so dass sich im Jahr 1944 im Grammophonplattenarchiv der Gesellschaft für die Heimatsprache Platten mit Proben aus den Mundarten von etwa 25 Kirchspielen befanden; die Spieldauer der Platten eines Kirchspiels betrug durchschnittlich eine Stunde. Nach 1944 hat die Gesellschaft für die Heimatsprache die Dialektaufzeichnungen nicht fortgesetzt, und ihr Plattenarchiv ist im Volksdichtungsarchiv der Gesellschaft für Finnische Literatur deponiert. Nach dem Aufhören der Plattenaufnahmen durch die Gesellschaft für die Heimatsprache ist dann seit 1944 das Aufzeichnen der finnischen Mundarten ganz dem *Volksdichtungsarchiv* der Gesellschaft für Finnische Literatur zufallen.

Die frühesten eigenen Platten des Volksdichtungsarchivs stammen aus dem Jahr 1937, also aus einer etwas früheren Zeit als die ersten Dialektplatten der Gesellschaft für die Heimatsprache. Seither hat das Volksdichtungsarchiv ständig auf diesem Gebiet gearbeitet, auch im Kriege, und in den letzten Jahren hat es wachsende Erfolge verzeichnen können. Das Volksdichtungsarchiv hat sein erstes Magnetophon im Jahr 1951 erhalten — heute besitzt es vier — und sein eigenes Tonaufnahmeauto im Jahr 1952. Obwohl die Ziele des Volksdichtungsarchivs bei der Aufnahmearbeit andere sind

als die der Sprachforschung, dient sein Platten- und Bandarchiv doch auch in höchstem Mass der Erforschung der finnischen Sprache. Gewöhnlich verhält es sich nämlich so, dass jemand, der sich gut an die Volksüberlieferung erinnert und sie gut erzählen kann, auch seine Mundart gut spricht. Das Volksdichtungsarchiv hat in den letzten Jahren bewusst darauf geachtet, dass seine Aufzeichnungen a u c h Sprachproben sind, und darum mit den Universitätslehrern der finnischen Sprache und den Angestellten der Wörterbuchstiftung zusammengearbeitet, indem einige von ihnen an den Tonaufnahmereisen als Sprachsachverständige teilgenommen haben.

Nach ganz ungefähren Berechnungen des Verfassers hat das Volksdichtungsarchiv im Augenblick — einschliesslich der von der Gesellschaft für die Heimatsprache deponierten Dialektplatten — Grammophonplatten und Magnetophonbänder mit Proben von gesprochenem Finnisch im Umfang von etwa 200 Nettostunden — und ausserdem natürlich grosse Mengen von Liedern und Volksmusik.

In einer dem Artikel beigelegten *Karte* (S. 148) sind die Landgemeinden verzeichnet, aus denen das Volksdichtungsarchiv Aufzeichnungen hat. Aus den schwarzgefärbten Kirchspielen liegen Tonaufnahmen von einer Dauer von 50 Minuten oder mehr vor (am meisten aus Ilomantsi, von wo Aufnahmen mit einer Dauer von 16 Stunden vorhanden sind); aus den quergestrichelten Gemeinden hat man weniger Aufzeichnungen, gewöhnlich mit einer Dauer von je 15—30 Minuten. Aus der Karte wird ersichtlich, dass am besten die mittel- und süd-ostbottischen Mundarten erfasst sind, dagegen am wenigsten oder gar nicht die sog. Südostdialekte, die nord-ostbottischen Dialekte, die Ostgruppe der wichtigen Südwestmundarten, die altertümlichen Dialekte von Häme und die über ein weites Gebiet verbreiteten Savodialekte.

Der Verfasser bringt dann einige Beobachtungen über das Aussterben der sog. alten Mundart, z.B. dass in einem zentral gelegenen Kirchspiel des Dialektgebiets von Häme, einem Kirchspiel mit einer Einwohnerzahl von 12.000, nur drei oder vier alte Leute den alten Dialekt noch rein sprechen.

Nach der Ansicht der Verfassers wäre es eine der *aktuellsten* Aufgaben der finnischen Sprachforschung, um ein Vielfaches mehr

---

als bisher Magnetophonbandaufnahmen von finnischen Mundarten durchzuführen, angefangen von denen, die am schnellsten verschwinden werden, vor allem von den sog. Südostdialekten, die von einer Bevölkerung von einer halben Million gesprochen worden sind, denn heute haben sich diese Menschen verstreut in verschiedenen Landesteilen an-

gesiedelt und sind — auch sprachlich — in schneller Verschmelzung mit den übrigen Finnen begriffen.

Auch der Litteration der Aufnahmen, die in Finnland bisher sehr wenig ausgeführt worden ist, müsste mehr Beachtung geschenkt werden.

PERTTI VIRTARANTA